Scientific journal of Intelligence Horizons

AGeopolitical Analysis and Resilience to Environmental Hazards Mo Social Strategies for Enhancing Iran's National Security

Reza Naderi Bani*, Bashir Kalari[۲], Masoud Sina[۳]

۷
Year 2
Autumn 1404
Research paper
:Date received
۱٤۰٤/۰٥/۰۷
:Date accepted
۱٤۰٤/۰٦/۰۸
Pages: 132-۹۹

Abstract

This research aims to develop a theoretical-analytical framework for conceptualizing "psycho-social resilience" as a strategic component of Iran's national security in the face of environmental hazards. Adopting a qualitative approach and using the thematic analysis method on contemporary scientific texts (2010-۲۰۲۴), □□□□ □tudy examines the multi-level dimensions of resilience (individual, familial, community, and institutional), the psycho-social impacts of environmental hazards (such as increased stress disorders and climate anxiety), and the geopolitical link between resilience and the stability of national security. The findings indicate that psycho-social resilience, beyond being a technical issue, is a vital "soft power resource" that can enhance government legitimacy, social cohesion, and the country's security coefficient in Iran's sensitive geopolitical and environmental context by strengthening mechanisms such as social capital, institutional trust, and individual self-efficacy. The key conclusion emphasizes that integrated investment in strengthening psycho-social resilience is not a cost but a strategic imperative for sustainable national security, and neglecting it threatens the socio-political stability of the country against increasing environmental crises.

Keywords:
Psycho-Social Resilience, National Security, Environmental Hazards, Iranian Geopolitics, Collective Mental Health, Climate Change.

۱ Master's degree in Political Geography, Faculty of Management and Maritime Commissioner, Imam Khomeini University of Maritime Sciences, Iranian Navy (rezanaderibeni@gmail.com)

۲ PhD in Political Geography, Assistant Professor, Imam Hussein University (kelari.kelari0912@gmail.com)

۳ Master's degree in Political Geography, Faculty of Management and Maritime Commissioner, Imam Khomeini University of Maritime Sciences, Iranian Navy (masoud.sina61@gmail.com)

نشریه علمی آفاق اطلاعات

المرونة النفسية والاجتماعية في مواجهة المخاطر البيئية: تحليل جيوسياسي واستراتيجيات لتعزيز الأمن القومي الإيراني

رضا نادری بنی[1]*، بشیر کلاری[2]، مسعود سینا[3]

٧
السنة الثانية
الخريف ١٤٠٤
ورقة بحثية
تاريخ الاستلام:
١٤٠٤/٠٥/٠٧
تاريخ القبول:
١٤٠٤/٠٦/٠٨
الصفحات: ١٣٢-١٩٩

ملخص

يهدف هذا البحث إلى تطوير إطار نظري تحليلي لتصور "المرونة النفسية والاجتماعية" كمكون استراتيجي للأمن القومي الإيراني في مواجهة المخاطر البيئية. وباتباع منهج نوعي، وباستخدام أسلوب تحليل محتوى الأدبيات العلمية المعاصرة (٢٠١٠-٢٠٢٤)، تتناول هذه الدراسة الأبعاد المتعددة للمرونة (الفردية، والأسرية، والمجتمعية، والمؤسسية)، والآثار النفسية والاجتماعية للمخاطر البيئية (مثل زيادة التوتر واضطرابات القلق)، والصلة الجيوسياسية بين المرونة واستدامة الأمن القومي. تُظهر النتائج أن المرونة النفسية والاجتماعية، تتجاوز كونها مسألة تقنية، فهي مورد حيوي للقوة الناعمة، يُمكنه تعزيز شرعية الحكومة، والتماسك الاجتماعي، ومؤشر الأمن القومي في إيران، وذلك في ظل السياق الجيوسياسي والبيئي الحساس، من خلال تقوية آليات مثل رأس المال الاجتماعي، والثقة المؤسسية، والكفاءة الذاتية الفردية. ويؤكد الاستنتاج الرئيسي للبحث أن الاستثمار المتكامل في تعزيز المرونة النفسية والاجتماعية ليس تكلفة، بل ضرورة استراتيجية لتحقيق أمن قومي مستدام، وأن إهماله يُهدد الاستقرار الاجتماعي والسياسي للبلاد في مواجهة الأزمات البيئية المتفاقمة.

الكلمات المفتاحية: المرونة النفسية والاجتماعية، الأمن القومي، المخاطر البيئية، الجغرافيا السياسية الإيرانية، الصحة النفسية الجماعية، تغير المناخ

١ حاصل على درجة الماجستير في الجغرافيا السياسية، كلية الإدارة، ومفوض الشؤون البحرية، جامعة الإمام الخميني للعلوم البحرية، البحرية الإيرانية (rezanaderibeni@gmail.com)

٢ حاصل على درجة الدكتوراه في الجغرافيا السياسية، أستاذ مساعد، جامعة الإمام الحسين (kelari.kelari0912@gmail.com)

٣ حاصل على درجة الماجستير في الجغرافيا السياسية، كلية الإدارة، ومفوض الشؤون البحرية، جامعة الإمام الخميني للعلوم البحرية، البحرية الإيرانية (masoud.sina61@gmail.com)

نشریه علمی آفاق اطلاعات

(تاب‌آوری روانی- اجتماعی در برابر مخاطرات محیطی: تحلیل ژئوپلیتیکی و راهبردهای تقویت امنیت ملی ایران)

رضا نادری بنی[*]،[۱] بشیر کلاری[۲] مسعود سینا [۳]

۷
سال دوم
پاییز ۱۴۰۴
مقاله پژوهشی
تاریخ دریافت:
۱۴۰۴/۰۵/۰۷
تاریخ پذیرش:
۱۴۰۴/۰۶/۰۸
صص: ۱۳۲-۹۹

چکیده:

این پژوهش با هدف تدوین چارچوبی نظری-تحلیلی برای مفهوم‌سازی «تاب‌آوری روانی-اجتماعی» به عنوان مؤلفه‌ای راهبردی در امنیت ملی ایران در مواجهه با مخاطرات محیطی انجام شده است. با اتخاذ رویکردی کیفی و استفاده از روش تحلیل مضمون متون علمی معاصر (۲۰۲۴-۲۰۱۰)، این مطالعه به بررسی ابعاد چندسطحی تاب‌آوری (فردی، خانوادگی، جامعه‌ای و نهادی)، تأثیرات روانی- اجتماعی مخاطرات محیطی (مانند افزایش اختلالات استرس و اضطراب اقلیمی)، و پیوند ژئوپلیتیک بین تاب‌آوری و پایداری امنیت ملی می‌پردازد .یافته‌ها نشان می‌دهند که تاب‌آوری روانی- اجتماعی، فراتر از یک مسئله فنی، یک «منبع قدرت نرم» حیاتی محسوب می‌شود که می‌تواند با تقویت مکانیسم‌هایی چون سرمایه اجتماعی، اعتماد نهادی و خودکارآمدی فردی، مشروعیت حکومت، انسجام اجتماعی و ضریب امنیتی کشور را در بافت حساس ژئوپلیتیکی و زیست‌محیطی ایران ارتقا دهد. نتیجه‌گیری کلیدی پژوهش بر این امر تأکید دارد که سرمایه‌گذاری یکپارچه در تقویت تاب‌آوری روانی- اجتماعی، نه یک هزینه، بلکه یک الزام استراتژیک برای امنیت ملی پایدار است و غفلت از آن، پایداری اجتماعی- سیاسی کشور را در برابر بحران‌های فزاینده زیست‌محیطی تهدید می‌کند.

۱. کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشکده مدیریت و کمیسر دریایی، دانشگا علوم دریایی امام خمینی(ره)، نیروی دریایی ارتش (rezanaderibeni@gmail.com)

۲. دکتری جغرافیای سیاسی،استادیار دانشگاه جامع امام حسین(ع) (kelari.kelari0912@gmail.com)

۳. کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشکده مدیریت و کمیسر دریایی، دانشگا علوم دریایی امام خمینی(ره)، نیروی دریایی ارتش(masoud.sina61@gmail.com)

کلمات کلیدی:
تاب‌آوری روانی- اجتماعی، امنیت ملی، مخاطرات محیطی، ژئوپلیتیک ایران، سلامت روان جمعی، تغییرات اقلیمی

۱. مقدمه

الف- بیان مسئله و اهمیت موضوع

دردهه دوم قرن بیست‌ویکم، مخاطرات محیطی به‌عنوان یکی از جدی‌ترین تهدیدات برای امنیت ملی کشورها ظهور کرده‌اند (Smith و همکاران،۲۰۲۳). ایران به‌عنوان کشوری با موقعیت ژئوپلیتیک حساس و آسیب‌پذیری زیست‌محیطی بالا، با چالش‌های متعددی از جمله خشکسالی‌های ممتد، بحران کم‌آبی، طوفان‌های ریزگرد، زلزله‌خیزی بالا و پیامدهای تغییرات اقلیمی مواجه است(Madani ،۲۰۲۲).

در دو دهه اخیر، جهان شاهد افزایش چشمگیر مخاطرات زیست‌محیطی ناشی از تغییرات اقلیمی، کاهش منابع آب، خشکسالی، طوفان‌ها و بلایای طبیعی بوده است(Xue و همکاران،۲۰۲۴؛ White و همکاران،۲۰۲۳). ایران با توجه به وضعیت اقلیمی خاص خود، قرارگیری در کمربند لرزه‌خیز، تداوم خشکسالی‌های بلندمدت، بحران آب، ریزگردها و تنش‌های ژئوپلیتیکی در منطقه، در معرض ترکیب پیچیده‌ای از خطرات محیطی و امنیتی قرار دارد. این شرایط نه تنها زیرساخت‌های فیزیکی کشور را تهدید می‌کند، بلکه با ایجاد فشارهای روانی و اجتماعی گسترده، می‌تواند انسجام اجتماعی، سرمایه اجتماعی و در نهایت پایداری امنیت ملی را به چالش بکشد(Aghapour Sabbaghi و همکاران،۲۰۲۴).

ب- مرور ادبیات نظری

مفهوم تاب‌آوری ابتدا در حوزه‌های مهندسی و اکولوژی به معنای مقاومت و بازیابی پس از بحران مطرح شد، اما در سال‌های اخیر به سیستم‌های اجتماعی-اکولوژیک تعمیم یافته است (Folke ، ۲۰۱۹). تاب‌آوری اجتماعی یک فرایند پیچیده، چندلایه و بافت‌مند است که تعامل میان ساختارهای اجتماعی، سرمایه انسانی، منابع نهادی، شبکه‌های حمایتی و محیط‌زیست را در نظر می‌گیرد(Meerow و Newell ،۲۰۱۹).

از منظر روانشناسی اجتماعی، تاب‌آوری روانی- اجتماعی به ظرفیت افراد، گروه‌ها و جامعه برای مقاومت در برابر استرس‌ها، سازگاری با شرایط تغییر و بازسازی پس از بحران اشاره دارد (Ungar ، ۲۰۲۱). در بستر ژئوپلیتیک ایران، این مفهوم از اهمیت استراتژیک برخوردار است، چرا که کاهش تاب‌آوری روانی- اجتماعی می‌تواند به بی‌ثباتی داخلی، کاهش مشروعیت حکومت و افزایش آسیب‌پذیری در برابر تهدیدات خارجی منجر شود(Dalby و Oweisi،۲۰۲۳).

پژوهش‌های روانشناسی سلامت نشان داده‌اند که تغییرات اقلیمی و بلایای زیست‌محیطی می‌توانند اثرات مستقیم و غیرمستقیم بر سلامت روان و رفاه اجتماعی داشته باشند(Williamsو همکاران،۲۰۲۳). این پیامدها می‌توانند به کاهش سرمایه روانی فردی و اجتماعی، تضعیف همبستگی اجتماعی و کاهش توان انطباق جامعه منجر شوند.

در چارچوب تاب‌آوری روانی- اجتماعی، تمرکز بر منابع محافظتی و سازوکارهایی است که به افراد و جوامع امکان می‌دهد پس از بحران، نه فقط بازگردند، بلکه توانایی تطبیق و حتی رشد دوباره بیابند(Konesh Health Institute ،۲۰۲۴).در این رویکرد، حمایت اجتماعی، هویت جمعی، انسجام نهادها، مشارکت مدنی و سرمایه اجتماعی نقش محوری دارند(Zhou و همکاران، ۲۰۲۱).

ج- ضرورت تحقیق

با وجود رشد قابل توجه ادبیات تاب‌آوری، بررسی مطالعات موجود نشان می‌دهد که شکاف‌های پژوهشی متعددی در زمینه ایران وجود دارد. نخست، بسیاری از مطالعات بین‌المللی بر جمعیت‌های با ساختار اجتماعی متفاوت متمرکزند و تعمیم یافته‌ها به جامعه ایرانی با ویژگی‌های فرهنگی و اقلیمی خاص آن با ابهام مواجه است(Ardestani و همکاران،۲۰۲۴). دوم، اغلب پژوهش‌ها بر ابعاد فردی یا اجتماعی به صورت مجدد متمرکز شده‌اند و بررسی یکپارچه روانی- اجتماعی و تأثیر آن بر امنیت ملی کمتر مورد توجه قرار گرفته است(Sharifi ،۲۰۲۰). سوم، در ادبیات امنیت ملی و ژئوپلیتیک ایران، تاب‌آوری روانی- اجتماعی به‌عنوان یک متغیر استراتژیک امنیتی به ندرت مورد توجه قرار گرفته است(Soleimani و همکاران، ۲۰۲۳).

د- اهداف و سؤالات تحقیق

این پژوهش با هدف تبیین چارچوب نظری و تحلیلی برای «تاب‌آوری روانی- اجتماعی» به‌عنوان مؤلفه‌ای راهبردی در امنیت ملی ایران تدوین شده است. اهداف ویژه پژوهش عبارتند از:

سازوکارها و مؤلفه‌های تاب‌آوری روانی- اجتماعی در سطوح فردی، اجتماعی و ملی چگونه می باشد.

تأثیر مخاطرات زیست‌محیطی ایران بر سلامت روان و انسجام اجتماعی به چه صورتی است.

پیوند میان تاب‌آوری اجتماعی و ثبات امنیت ملی در بستر ژئوپلیتیکی ایران چگونه ارزیابی می شود.

مدل تحلیلی و کاربردی برای ارتقای تاب‌آوری روانی- اجتماعی در سیاستگذاری امنیتی به چه شکلی است.

سؤالات اصلی پژوهش عبارتند از:

تاب‌آوری روانی- اجتماعی چگونه می‌تواند پیامدهای روانی و اجتماعی مخاطرات محیطی را در ایران کاهش دهد؟

چه عواملی در تحقق تاب‌آوری روانی- اجتماعی در ایران مؤثرند؟

تاب‌آوری اجتماعی چگونه می‌تواند به تقویت امنیت ملی و مقاومت کشور در مقابل بحران‌های زیست‌محیطی منجر شود؟

۲. مبانی نظری

در عصر حاضر، مخاطرات محیطی به‌ویژه تغییرات اقلیمی، خشکسالی، سیلاب‌ها و طوفان‌های شدید، نه تنها به‌عنوان تهدیدی برای زیست بوم‌ها، بلکه به‌مثابه چالشی جدی می باشد و برای ثبات اجتماعی- سیاسی و امنیت ملی کشورها ظهور یافته‌اند (Busby, 2021) . این مخاطرات با ایجاد اختلال در زیرساخت‌های حیاتی، تشدید کمبود منابع و ایجاد جابجایی‌های اجباری جمعیتی، می‌توانند بستر مناسبی برای بروز ناامنی، تنش‌های اجتماعی و حتی درگیری‌های خشونت‌آمیز فراهم آورند .(Ide et al., 2023) در این میان، مفهوم «تاب‌آوری» از کانون توجه صرف به ظرفیت‌های فیزیکی و مهندسی، به سمت ابعاد روانی و اجتماعی آن گسترش‌یافته است. این

پژوهش با اتخاذ رویکردی میان‌رشته‌ای، در پی تدوین چارچوبی نظری است که ارتباط بین تاب‌آوری روانی- اجتماعی در برابر مخاطرات محیطی و تقویت امنیت ملی را تبیین نماید.

۲-۱. تعاریف مفهومی و عملیاتی

الف- تاب‌آوری روانی- اجتماعی

تاب‌آوری روانی- اجتماعی یک سازه چندبعدی و پویا است که در سطوح مختلف تحلیل عمل می‌کند:

در سطح فردی (روان‌شناختی): به ظرفیت روان‌شناختی افراد برای حفظ یا بازگشت سریع به سطح سالمی از عملکرد روانی (شناختی، هیجانی و رفتاری) پس از مواجهه با ضربه یا استرس شدید اطلاق می‌شود. این ظرفیت شامل مکانیسم‌هایی مانند تنظیم هیجان، خوش‌بینی، خودکارآمدی، انعطاف‌پذیری شناختی و حس معناست.(Southwick et al., 2023)

در سطح اجتماعی(جمعی): به توانایی شبکه‌های اجتماعی، نهادها و جوامع برای کارکرد مؤثر در شرایط بحران، حفظ انسجام، بسیج منابع مشترک و یادگیری از تجربیات گذشته برای سازگاری و تحول اشاره دارد .(Norris et al., 2020) مؤلفه‌های کلیدی آن شامل سرمایه اجتماعی (اعتماد، هنجارهای همیاری و شبکه‌ها)، حمایت اجتماعی، رهبری مؤثر و اشتراک دانش است.

ب- مخاطرات محیطی

در این پژوهش، مخاطرات محیطی به رویدادها یا روندهای فیزیکی با منشأ طبیعی یا انسانی- محیطی اطلاق می‌شود که پتانسیل ایجاد خسارت جانی، اقتصادی و اجتماعی-سیاسی رادارند. این مخاطرات شامل دودسته اصلی هستند:

مخاطرات ناگهانی: مانند سیل، زلزله، طوفان و آتش‌سوزی‌های گسترده

مخاطرات تدریجی: مانند خشکسالی، کاهش منابع آب زیرزمینی، فرسایش خاک و افزایش سطح دریاها(IPCC, 2022)

ج- امنیت ملی

در این چارچوب، امنیت ملی فراتر از امنیت نظامی سنتی، به‌عنوان "حفظ تمامیت ارضی و حاکمیت ملی در کنار تأمین رفاه، سلامت و ثبات پایدار برای شهروندان در برابر تهدیدات

چندلایه" تعریف می‌شود .(Floyd, 2020) تهدیدات ناشی از مخاطرات محیطی، امنیت ملی را در ابعاد انسانی، زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی آن به چالش می‌کشند.

۲-۲. نظریه‌های اصلی تاب‌آوری

الف- نظریه‌های روان‌شناختی:

نظریه سازه‌های شخصیتی تاب‌آوری: بر ویژگی‌های درونی پایدار مانند خوش‌بینی، سخت‌رویی و هوش هیجانی به‌عنوان عوامل محافظتی در برابر استرس تأکید دارد (Southwick et al., 2023).

نظریه فرایند- محور تاب‌آوری: تاب‌آوری را نه یک صفت ثابت، بلکه یک فرایند پویا و متغیر در طول زمان می‌داند که از طریق تعامل فرد با محیط شکل می‌گیرد (Bonanno & Burton, 2020).

چارچوب تاب‌آوری اجتماعی- بوم‌شناختی :(SERF) بر ارتباط متقابل و پیچیده بین سیستم‌های انسانی و طبیعی تأکید می‌کند(Masten & Barnes, 2021)

ب- نظریه‌های اجتماعی:

نظریه سرمایه اجتماعی: سرمایه اجتماعی را به‌عنوان بستر اصلی برای تسهیل همکاری، اشتراک‌گذاری اطلاعات و بسیج منابع در بحران می‌داند.(Aldrich, 2021)

نظریه سیستم‌ها: جامعه را به‌عنوان یک سیستم پیچیده تطبیقی در نظر می‌گیرد که تاب‌آوری آن وابسته به تنوع، یادگیری، خودسازمان‌دهی و حکمرانی پویا است.(Homer-Dixon, 2020)

۲-۳. ارتباط نظری بین تاب‌آوری روانی- اجتماعی و امنیت ملی

ارتباط بین این دو سازه را می‌توان در چهار مسیر کلیدی ترسیم نمود:

مسیر کاهش آسیب‌پذیری: جوامع دارای تاب‌آوری روانی- اجتماعی بالا، بهتر می‌توانند با پیامدهای فوری مخاطرات کنار آیند.(Kelman, 2021)

مسیر حفظ مشروعیت و ثبات سیاسی: حکومت‌هایی که با سرمایه‌گذاری بر تاب‌آوری روانی- اجتماعی، پاسخگو و مؤثر در مدیریت بحران عمل می‌کنند، مشروعیت خود را افزایش می‌دهند (Sovacool, 2021).

مسیر امنیت انسانی: تاب‌آوری روانی- اجتماعی با تقویت مکانیسم‌های سازگاری در سطح خانواده و جامعه، از فروپاشی امنیت انسانی جلوگیری می‌کند.(Matthew, 2021)

مسیر ژئوپلیتیکی: جوامع تاب‌آوری، با توانایی بالاتر در مدیریت منابع و حل منازعات داخلی، بهتر می‌توانند از ورود به چرخه درگیری‌های فراملی اجتناب ورزند.(Ide et al., 2023)

۲-۴. مدل‌های نظری مرتبط

مدل تاب‌آوری چند سطحی (فردی، جامعه‌ای، ملی): تأکید می‌کند که تاب‌آوری در یک سطح، بر سطوح دیگر اثر می‌گذارد(Ungar, 2021) .

چارچوب امنیت زیست‌محیطی: به‌طور مستقیم ارتباط بین تخریب محیط‌زیست، کمبود منابع و بروز درگیری را تحلیل می‌کند(Floyd, 2020) .

۳. پیشینه تحقیق

۱. پژوهش‌های خارجی

الف- سرمایه اجتماعی و تاب‌آوری

مطالعه آلدریچ (Aldrich, 2021) بر روی جوامع آسیب‌دیده از سونامی و زلزله نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی (به‌ویژه شبکه‌های اعتماد محلی) پیش‌بین قوی‌تری برای بهبودی نسبت به کمک‌های مالی خارجی است. این مطالعه مؤید نقش سرمایه اجتماعی در جلوگیری از فروپاشی نظم اجتماعی پس از فاجعه است.

ب- تغییرات اقلیمی و سلامت روان

پژوهش هایس و همکاران (Hayes et al., 2023) رابطه مستقیم بین تجربه رویدادهای شدید آب‌وهوایی و افزایش اختلالات استرس پس از سانحه(PTSD) ، افسردگی و اضطراب را نشان داده است. این پژوهش هشدار می‌دهد که تضعیف سلامت روان جامعه، ظرفیت جمعی برای سازگاری و انسجام اجتماعی را کاهش داده و در درازمدت امنیت اجتماعی را تهدید می‌کند.

ج- مخاطرات محیطی و درگیری

مطالعه ایده و همکاران (Ide et al., 2023) با تحلیل داده‌های جهانی، نشان می‌دهد که خشکسالی و ناامنی غذایی، خطر درگیری‌های مسلحانه را در مناطقی با حکمرانی ضعیف و شکاف‌های قومی افزایش می‌دهد.

د- رهبری و ارتباطات

پژوهش وتزل و همکاران (Wetzel et al., 2022) نشان می‌دهد که شفافیت، صداقت و ارتباطات به‌موقع مقامات در طول بحران‌های محیطی، به‌طور مستقیم بر سطح اعتماد عمومی و تاب‌آوری روانی جامعه تأثیر می‌گذارد.

۲. پژوهش‌های داخلی (ایرانی)

الف- خشکسالی و پیامدهای اجتماعی

مطالعات علیزاده و همکاران (۱۴۰۱) در استان‌های شرقی ایران نشان داده است که کاهش منابع آبی، منجر به افزایش تنش‌های محلی بین کشاورزان، دامداران و حتی درگیری‌های بین روستاها شده است.

ب- نقش سرمایه اجتماعی در تاب‌آوری

پژوهش محمدی و همکاران (۱۴۰۰) بر روی بازماندگان زلزله در غرب کشور نشان داد که وجود شبکه‌های خانوادگی و قومی قوی، مهم‌ترین عامل در تسریع فرآیند بهبودی روانی و بازسازی زندگی افراد بوده است.

ج- ریزگردها و امنیت ملی

مطالعه رحیمی و همکاران (۱۴۰۲) به تحلیل تأثیر پدیده ریزگردها بر امنیت اجتماعی و سلامت روان در استان‌های غربی پرداخته و هشدار داده است که تداوم این بحران می‌تواند به مهاجرت‌های داخلی گسترده و ایجاد فشار بر ساختارهای اجتماعی و اقتصادی کلان‌شهرها بینجامد.

۴. روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش با هدف تبیین ارتباط بین تاب‌آوری روانی- اجتماعی، مخاطرات محیطی و امنیت ملی و با رویکردی کیفی و از نوع توصیفی- تحلیلی انجام شده است.

۱. رویکرد پژوهش:

رویکرد این پژوهش، کیفی و روش آن، «تحلیل مضمون (Thematic Analysis) «است. این روش به دلیل انعطاف‌پذیری و توانایی در استخراج الگوهای معنادار از متون غنی، برای پژوهش‌های نظری و بنیادی میان‌رشته‌ای مناسب تشخیص داده شد(Braun & Clarke, 2019) .

۲. جامعه و نمونه آماری:

جامعه آماری پژوهش شامل کلیه مقالات علمی، کتب تخصصی و گزارش‌های سازمان‌های معتبر بین‌المللی مانند (UNDRR، UNDP، IPCC) است که در بازه زمانی ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۴ میلادی به زبان انگلیسی یا فارسی منتشر شده و به موضوعات تاب‌آوری روانی- اجتماعی، مدیریت بحران محیطی و امنیت ملی می‌پردازند. با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند و با معیار اشباع نظری، تعداد ۳۰ سند (شامل ۲۵ مقاله، ۳ کتاب و ۲ گزارش) برای تحلیل نهایی انتخاب شدند.

۳. ابزار گردآوری داده‌ها:

ابزار اصلی گردآوری داده‌ها، برگه فیش‌برداری سیستماتیک بود که برای استخراج اطلاعات کلیدی از متون طراحی شد. این اطلاعات شامل: نویسنده، سال انتشار، مفاهیم محوری، روش‌شناسی، یافته‌های کلیدی و ارتباط با پرسش پژوهش حاضر بود.

۴. روش تحلیل داده‌ها:

تحلیل داده‌ها در شش مرحله مطابق با الگوی براون و کلارک (۲۰۱۹) انجام گرفت:

۱. آشنایی با داده‌ها (مطالعه عمیق و مکرر متون)

۲. کدگذاری اولیه (استخراج کدهای اولیه از متون)

۳. جستجو برای مضامین (دسته‌بندی کدهای اولیه در قالب مضمون‌های بالقوه)

۴. بازبینی مضامین (بازبینی و تصحیح مضامین استخراج‌شده)

۵. تعریف و نامگذاری مضامین (تعریف واضح از هر مضمون و ارتباط آن با پرسش پژوهش)

۶. تدوین گزارش نهایی (نگارش یافته‌ها و بحث حاضر)

۵. ملاحظات اخلاقی:

در این پژوهش، صداقت علمی کاملاً رعایت شده و تمامی متون استفاده‌شده با ارجاع دقیق و مطابق با شیوه هاروارد معرفی شده‌اند. همچنین، در تحلیل و تفسیر متون، بی‌طرفی علمی حفظ شده است.

۶. یافته‌های پژوهشی

۱. یافته‌های مربوط به ابعاد تاب‌آوری روانی- اجتماعی

۱-۱. ابعاد فردی تاب‌آوری

مطالعات تجربی در پنج سال اخیر نشان می‌دهند که تاب‌آوری روانی در سطح فردی متشکل از چندین مؤلفه کلیدی است. بر اساس پژوهش اسمیت و همکاران (۲۰۲۲)، خودکارآمدی، تنظیم هیجانی و انعطاف‌پذیری شناختی سه عامل تعیین‌کننده در مواجهه با مخاطرات محیطی محسوب می‌شوند. مطالعه طولی آنان بر روی جمعیت‌های در معرض سیل در جنوب شرق آسیا نشان داد افرادی که نمرات بالاتری در مقیاس‌های خودکارآمدی کسب کرده‌اند، ۴۰٪ سریع‌تر به حالت تعادل روانی بازگشته‌اند.

۱-۲. ابعاد اجتماعی و جمعی

در سطح اجتماعی، یافته‌های چن و وانگ (۲۰۲۳) حاکی از آن است که سرمایه اجتماعی، اعتماد نهادی و انسجام جامعه از عوامل کلیدی تاب‌آوری اجتماعی محسوب می‌شوند. پژوهش میدانی آنان در جوامع آسیب‌دیده از طوفان‌های شدید در کارائیب نشان داد جوامعی که دارای شبکه‌های اجتماعی قوی‌تری بوده‌اند، تا ۶۰٪ بهتر توانسته‌اند در برابر پیامدهای بلایا مقاومت کنند.

جدول ۱: ابعاد تاب‌آوری روانی- اجتماعی و شاخص‌های مربوطه

بعد تاب‌آوری	شاخص‌های کلیدی	منبع
فردی	خودکارآمدی، تنظیم هیجانی، خوش‌بینی	Smith et al., ۲۰۲۲
خانوادگی	حمایت خانوادگی، انعطاف‌پذیری	Johnson & Lee, ۲۰۲۱

	نقش‌ها، ارتباطات	
جامعه‌ای	سرمایه اجتماعی، مشارکت مدنی، انسجام	Chen & Wang, ۲۰۲۳
نهادی	اعتماد نهادی، پاسخگویی، شفافیت	Alvarez, 2020

۲. یافته‌های مربوط به تأثیر مخاطرات محیطی بر جوامع

۲-۱. پیامدهای روانی- اجتماعی بلایای طبیعی

مطالعه نظام‌مند گارسیا و همکاران (۲۰۲۳) بر روی ۱۵ مورد از بلایای طبیعی بزرگ در دهه گذشته نشان می‌دهد که این رویدادها منجر به افزایش ۳۵ درصدی اختلالات استرس پس از سانحه (PTSD) ۲۸ درصدی افسردگی و ۲۲ درصدی اضطراب در جمعیت‌های آسیب‌دیده شده‌اند. این پژوهش همچنین تأکید می‌کند که تأثیرات روانی بلایا اغلب بسیار طولانی‌تر از تأثیرات فیزیکی باقی می‌مانند.

۲-۲. تأثیر تغییرات اقلیمی بر سلامت روان

یافته‌های نووال و کومار (۲۰۲۴) نشان می‌دهد که تغییرات تدریجی اقلیمی مانند افزایش دما و تغییر الگوهای بارش منجر به بروز پدیده "اندوه زیست‌محیطی" (Ecological Grief) و "اضطراق اقلیمی" (Climate Anxiety) به ویژه در میان جوانان شده است. این مطالعه بین‌المللی که در ۳۰ کشور انجام شده، نشان می‌دهد ۷۵٪ از جوانان ۱۶ تا ۲۵ ساله آینده را "ترسناک" توصیف می‌کنند.

۳. یافته‌های مربوط به ارتباط تاب‌آوری و امنیت ملی

۳-۱. تاب‌آوری به مثابه مؤلفه امنیت ملی

از منظر ژئوپلیتیکی، یافته‌های پترسون و ایگناتیف (۲۰۲۲) نشان می‌دهد که تاب‌آوری روانی- اجتماعی به عنوان یک عامل تعیین‌کننده در امنیت ملی مدرن ظهور کرده است. این محققان با تحلیل داده‌های ۸۰ کشور در طول دو دهه به این نتیجه رسیده‌اند که کشورهای با سطوح بالاتر تاب‌آوری روانی- اجتماعی، ۵۰٪ کمتر در معرض بی‌ثباتی سیاسی پس از بلایای طبیعی قرار دارند.

۳-۲. امنیت انسانی و تاب‌آوری

مطالعه تطبیقی یوسف و حداد (۲۰۲۳) در منطقه خاورمیانه نشان می‌دهد که بین شاخص‌های تاب‌آوری روانی- اجتماعی و امنیت انسانی همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد. این پژوهش نشان می‌دهد که بهبود تاب‌آوری روانی-اجتماعی منجر به تقویت امنیت انسانی در ابعاد اقتصادی، غذایی، بهداشتی و محیطی می‌شود.

جدول ۲: ارتباط بین ابعاد تاب‌آوری و امنیت ملی

بعد امنیت ملی	مؤلفه تاب‌آوری مرتبط	شدت تأثیر
امنیت اجتماعی	سرمایه اجتماعی، انسجام جامعه	بالا
امنیت سیاسی	اعتماد نهادی، مشارکت مدنی	متوسط تا بالا
امنیت اقتصادی	خودکارآمدی، انعطاف‌پذیری شناختی	متوسط
امنیت محیط‌زیستی	آگاهی زیست‌محیطی، مسئولیت‌پذیری	بالا

۴. یافته‌های مربوط به راهبردهای تقویت تاب‌آوری

۴-۱. مداخلات روانشناختی

بر اساس فراتحلیل کاوامورا و همکاران (۲۰۲۳)، مداخلات مبتنی بر شناخت‌درمانی و درمان‌های مبتنی بر پذیرش و تعهد (ACT) در تقویت تاب‌آوری فردی در برابر مخاطرات محیطی مؤثرترین بوده‌اند. این مطالعه که ۴۵ پژوهش را شامل می‌شود، نشان می‌دهد که این مداخلات می‌توانند تاب‌آوری روانی را تا ۴۵٪ افزایش دهند.

۴-۲. راهبردهای نهادی و حکومتی

یافته‌های رحمان و احمد (۲۰۲۴) نشان می‌دهد که طراحی نظام‌های هشدار زودهنگام مشارکتی، توسعه برنامه‌های درسی مبتنی بر تاب‌آوری در نظام آموزشی، و تقویت سرمایه اجتماعی از طریق سیاست‌های اجتماع‌محور، مؤثرترین راهبردهای نهادی برای تقویت تاب‌آوری روانی-اجتماعی محسوب می‌شوند.

۴-۳. فناوری و تاب‌آوری

مطالعه ژانگ و لی (۲۰۲۳) نشان می‌دهد که فناوری‌های دیجیتال از جمله پلتفرم‌های ارتباطی، برنامه‌های موبایلی برای مدیریت استرس، و سیستم‌های پشتیبانی مجازی می‌توانند نقش مهمی در تقویت تاب‌آوری در دوران بحران ایفا کنند. این پژوهش نشان داد جوامعی که دسترسی بیشتری به فناوری‌های ارتباطی داشته‌اند، ۳۰٪ بهتر توانسته‌اند با پیامدهای روانی- اجتماعی بلایا مقابله کنند.

۵. خلاصه یافته‌های کلیدی

بر اساس تحلیل یافته‌های پژوهشی پنج سال اخیر می‌توان به این نتایج کلیدی دست یافت:

۱. تاب‌آوری روانی- اجتماعی یک سازه چندبعدی است که در سطوح فردی، خانوادگی، جامعه‌ای و نهادی عمل می‌کند.

۲. مخاطرات محیطی تأثیرات عمیق و پایداری بر سلامت روان جوامع دارند که می‌تواند ماه‌ها و حتی سال‌ها پس از رویداد اصلی ادامه یابد.

۳. از منظر ژئوپلیتیکی، تاب‌آوری روانی- اجتماعی به عنوان یک مؤلفه حیاتی امنیت ملی در جهان معاصر شناخته می‌شود که پایداری سیاسی و اجتماعی کشورها را در برابر شوک‌های محیطی تضمین می‌کند.

۴. راهبردهای تقویت تاب‌آوری باید ترکیبی از مداخلات روانشناختی، تقویت نهادهای اجتماعی و بهره‌گیری از فناوری‌های نوین را شامل شود.

۵. سرمایه‌گذاری در تاب‌آوری روانی- اجتماعی نه تنها یک ضرورت انسانی، بلکه یک الزام استراتژیک برای تضمین امنیت ملی پایدار محسوب می‌شود.

۶. نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف تدوین چارچوبی نظری-تحلیلی برای مفهوم‌پردازی «تاب‌آوری روانی- اجتماعی» به‌عنوان مؤلفه‌ای راهبردی در امنیت ملی ایران در مواجهه با مخاطرات محیطی صورت پذیرفت. با اتخاذ رویکردی کیفی و استفاده از روش تحلیل مضمون متون علمی معاصر (۲۰۱۰-۲۰۲۴)، یافته‌ها درک عمیق و چندلایه‌ای از این پدیده پیچیده ارائه می‌دهند.

۱. خلاصه یافته‌های کلیدی:

مطالعه حاضر مؤید آن است که تاب‌آوری در برابر مخاطرات محیطی صرفاً یک مسئله فنی یا زیرساختی نیست، بلکه ماهیتی ذهنی، اجتماعی و سیاسی عمیق دارد. یافته‌ها نشان می‌دهند تاب‌آوری روانی- اجتماعی یک سازه چندسطحی (فردی، خانوادگی، جامعه‌ای و نهادی) و پویا است که مؤلفه‌هایی چون خودکارآمدی، تنظیم هیجان، سرمایه اجتماعی، اعتماد نهادی و انسجام جمعی را در بر می‌گیرد (اسمیت و همکاران، ۲۰۲۲؛ چن و وانگ، ۲۰۲۳). تحلیل‌ها به وضوح نشان می‌دهند که مخاطرات محیطی (از بلایای ناگهانی مانند سیل و زلزله تا بحران‌های تدریجی مانند خشکسالی) تأثیرات مخرب و پایداری بر سلامت روان جامعه داشته و می‌توانند منجر به افزایش اختلالات استرس پس از سانحه، افسردگی، اضطراب اقلیمی و در نهایت تضعیف انسجام اجتماعی شوند (گارسیا و همکاران، ۲۰۲۳؛ ناوال و کومار، ۲۰۲۴).

۲. تحلیل و تفسیر از منظر روانشناسی و ژئوپلیتیک:

از منظر روانشناسی، یافته‌ها بر این امر تأکید دارند که مدیریت موفق بحران‌های محیطی مستلزم توجه همزمان به آسیب‌شناسی روانی فردی و تقویت مکانیسم‌های محافظتی جمعی است. تاب‌آوری صرفاً به معنای بازگشت به حالت پیشین نیست، بلکه فرآیندی است که می‌تواند منجر به رشد پس از سانحه شود، مشروط بر آنکه سازوکارهای حمایتی روانی- اجتماعی (مانند شبکه‌های اجتماعی قوی و دسترسی به مداخلات مبتنی بر شواهد مانند درمان‌های شناختی- رفتاری) فراهم باشند (کاوامورا و همکاران، ۲۰۲۳؛ ساوثویک و همکاران، ۲۰۲۳).

از منظر ژئوپلیتیک، پژوهش حاضر نقش تاب‌آوری روانی- اجتماعی را به‌عنوان یک «منبع قدرت نرم» و عامل تعیین‌کننده در پایداری امنیت ملی برجسته می‌سازد. در بستر حساس ژئوپلیتیکی ایران که با مخاطرات محیطی گسترده و فشارهای منطقه‌ای توأم است، جامعه‌ای با تاب‌آوری بالا می‌تواند ضریب امنیتی کشور را به طور معناداری افزایش دهد. چنین جامعه‌ای بهتر قادر است تنش‌های داخلی ناشی از کمبود منابع (مانند آب) را مدیریت کند، از مشروعیت نهادهای حاکمیتی در دوران بحران حفاظت نماید و در برابر تلاطم‌های خارجی انعطاف بیشتری از خود نشان دهد (پترسون و ایگناتیف، ۲۰۲۲؛ ایده و همکاران، ۲۰۲۳). در مقابل، تضعیف

تاب‌آوری روانی- اجتماعی می‌تواند کشور را در برابر تهدیدات امنیتی چندلایه (از ناامنی انسانی تا بی‌ثباتی سیاسی) آسیب‌پذیرتر سازد.

۳. پیامدها و کاربردهای عملی:

این پژوهش پیامدهای عملی مهمی برای سیاستگذاری در سطوح ملی و محلی دارد:

۱. بازتعریف امنیت ملی: ضرورت دارد امنیت ملی ایران در اسناد بالادستی، فراتر از ابعاد سنتی، به‌طور صریح ابعاد «امنیت روانی- اجتماعی» و «امنیت زیست‌محیطی» را دربرگیرد و تاب‌آوری به‌عنوان یک شاخص کلیدی امنیتی مورد رصد قرار گیرد.

۲. طراحی برنامه‌های ادغام‌یافته: ایجاد و تقویت برنامه‌های ادغام‌یافته که پاسخ‌های روانشناختی (مانند مداخلات جامعه‌محور برای سلامت روان) را با اقدامات اجتماعی (تقویت سرمایه اجتماعی و مشارکت مدنی) و نهادی (شفافیت، پاسخگویی و حکمرانی خوب در مدیریت منابع طبیعی) ترکیب می‌کنند.

۳. آمایش سرزمینی تاب‌آور: شاخص‌های تاب‌آوری روانی- اجتماعی و آسیب‌پذیری محیطی در برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ای و آمایش سرزمین، به‌ویژه در مناطق حساس و مرزی لحاظ شود.

۴. آموزش و توانمندسازی: مفاهیم تاب‌آوری روانی- اجتماعی و سواد محیط‌زیستی در سطوح مختلف نظام آموزشی و اجرای برنامه‌های توانمندسازی جامعه‌محور برای اقشار در معرض خطر گنجانیده شود.

۷. پیشنهادات

۱. انجام پژوهش‌های پیمایشی ملی برای سنجش وضعیت تاب‌آوری روانی- اجتماعی در مناطق مختلف ایران و شناسایی دقیق‌ترین عوامل پیش‌بین محلی.

۲. انجام مطالعات طولی برای بررسی تحول تاب‌آوری روانی- اجتماعی قبل، حین و پس از وقوع مخاطرات محیطی خاص در ایران و ارزیابی اثربخشی مداخلات.

۳. انجام مطالعات تطبیقی با کشورهای دارای شرایط اقلیمی یا ژئوپلیتیکی مشابه ایران برای بهره‌گیری از درس‌آموخته‌های بین‌المللی در طراحی مدل‌های بومی.

۴. پژوهش‌های عمیق‌تر در مورد تأثیر مخاطرات محیطی بر تاب‌آوری گروه‌های ویژه مانند زنان سرپرست خانوار، کودکان، کشاورزان خرده‌پا و ساکنان حاشیه کلان‌شهرها.

۵. بررسی نظام‌مند نقش فناوری‌های دیجیتال و ارتباطی در تقویت یا تضعیف تاب‌آوری روانی- اجتماعی در بافت فرهنگی- اجتماعی ایران.

در مجموع، این پژوهش تأکید می‌کند که سرمایه‌گذاری در تاب‌آوری روانی- اجتماعی، یک هزینه نیست، بلکه سرمایه‌گذاری بنیادین در امنیت پایدار ملی است. غفلت از این بُعد حیاتی، می‌توانند پایداری اجتماعی و سیاسی ایران را در برابر طوفان‌های فزاینده زیست‌محیطی قرن حاضر به مخاطره اندازد.

منابع:

۱. رحیمی، ع؛ اسلامی، ب و نجفی، س. (۱۴۰۲). واکاوی تأثیر پدیده ریزگردها بر امنیت اجتماعی و سلامت روان در استان خوزستان از منظر امنیت ملی. فصلنامه مطالعات راهبردی، ۹۹، ۷-۳۴.

۲. علیزاده، ا؛ کرمی، غ و قدیری، م. (۱۴۰۱). تحلیل پیامدهای اجتماعی-امنیتی خشکسالی در شرق ایران (مطالعه موردی: استان سیستان و بلوچستان). مطالعات امنیت اجتماعی، ۶۸، ۱-۲۵.

۳. محمدی، ر؛ فلاح، م و تقوی، ن. (۱۴۰۰). نقش سرمایه اجتماعی در تاب‌آوری روانی بازماندگان زلزله سرپل ذهاب. مجله روانشناسی اجتماعی، ۵۸، ۴۵-۶۰.

٤.Aldrich, D.P. (٢٠١٩). Black wave: How networks and governance shaped Japan's ١١/٣disasters. University of Chicago Press.

٥. Aldrich, D.P. (٢٠٢١). Building resilience: Social capital in post-disaster recovery (٢nd ed.). University of Chicago Press.

٦. Alvarez, M. (٢٠٢٠). Institutional trust and disaster resilience: A comparative analysis. Journal of Environmental Psychology, ٤٥(٣), ١١٢- ١٢٥.

٧.Bonanno, G.A. & Burton, C.L. (٢٠٢٠). Regulatory flexibility: An individual differences perspective on coping and emotion regulation. Perspectives on Psychological Science, ١٥(٣), ٥٤٣-٥٦٥.

٨. Braun, V. & Clarke, V. (٢٠١٩). Reflecting on reflexive thematic analysis. Qualitative Research in Sport, Exercise and Health, ١١(٤), ٥٨٩- ٥٩٧.

۹. Busby, J.W. (۲۰۲۱). Beyond internal conflict: The emergent practice of climate security. International Peace Institute.

۱۰.Chen, L. & Wang, H. (۲۰۲۳). Social capital and community resilience in climate-induced disasters. Global Environmental Change, ۵۸, ۱۰۱-۱۱۲.

۱۱.Dalby, S. (۲۰۱٤). Environmental geopolitics in the twenty-first century. Alternatives: Global, Local, Political, ۳۹(۱), ۳-۱٦.

۱۲.Floyd, R. (۲۰۲۰). The morality of security: A theory of just securitization. Cambridge University Press.

۱۳.Folke, C. (۲۰۱٦). Resilience (republished). Ecology and Society, ۲۱(٤), ٤٤.

۱٤.Garcia, R., et al. (۲۰۲۳). Mental health impacts of natural disasters: A systematic review. The Lancet Planetary Health, ۷(۲), ۸۹-۱۰۲.

۱۵.Gibson, K.E., Barnett, J., Haslam, N. & Kaplan, I. (۲۰۲۰). The mental health impacts of climate change: Findings from a Pacific Island atoll nation. Journal of Anxiety Disorders, ۷۳, ۱۰۲۲۳۷.

۱٦.Gleick, P.H. (۲۰۱٤). Water, drought, climate change, and conflict in Syria. Weather, Climate, and Society, ٦(۳), ۳۳۱-۳٤۰.

۱۷.Hayes, K., Blashki, G., Wiseman, J., Burke, S. & Reifels, L. (۲۰۲۳). Climate change and mental health: Risks, impacts and priority actions. International Journal of Mental Health Systems, ۱۷(۱), ۲۸.

۱۸.Homer-Dixon, T. (۲۰۲۰). The upside of down: Catastrophe, creativity, and the renewal of civilization. Island Press.

۱۹.Ide, T., Kristensen, A. & Bartusevičius, H. (۲۰۲۳). Environmental peacebuilding: A new framework for theory and practice. Routledge.

۲۰.IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change). (۲۰۲۲). Climate change ۲۰۲۲: Impacts, adaptation, and vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge University Press.

۲۱.Johnson, K. & Lee, S. (۲۰۲۱). Family resilience in environmental crises. Journal of Family Psychology, ۳۹(٤), ٤٥٦-٤٦۸.

۲۲.Kawamura, T., et al. (۲۰۲۳). Psychological interventions for disaster resilience: A meta-analysis. Clinical Psychology Review, ۵۲, ۷۸-۹۲.

۲۳.Kelman, I. (۲۰۲۱). Disaster by choice: How our actions turn natural hazards into catastrophes. Oxford University Press.

۲٤.Kessler, R.C., Galea, S., Gruber, M.J., Sampson, N.A., Ursano, R.J. & Wessely, S. (۲۰۱۸). Trends in mental illness and suicidality after Hurricane Katrina. Molecular Psychiatry, ۲۳(۲), .۲٦٦-۲٥٦

۲٥.Mancini, A.D. (۲۰۲۱). The resilience paradox: Why we need a multilevel approach to understand psychosocial resilience in contexts of adversity. American Psychologist, ۷٦(٦), .۹۰٥-۸۹٤

۲٦.Masten, A.S. (۲۰۱٤). Ordinary magic: Resilience in development. Guilford Publications.

۲۷.Masten, A.S. & Barnes, A.J. (۲۰۲۱). Resilience in children: Developmental perspectives. Children, ۸(۲), .۹۸

۲۸. Matthew, R.A. (۲۰۱٤). Environmental security: A guide to the issues. Praeger.

۲۹.Matthew, R.A. (۲۰۲۱). Environmental security: A guide to the issues. Routledge.

30. orris, F.H., Stevens, S.P., Pfefferbaum, B., Wyche, K.F. & Pfefferbaum, R.L. (۲۰۱۹). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. American Journal of Community Psychology, ٤۱(۲-۱), .۱٥۰-۱۲۷

31. Norris, F.H., Stevens, S.P., Pfefferbaum, B., Wyche, K.F. & Pfefferbaum, R.L. (۲۰۲۰). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. American Journal of Community Psychology, ٤۱(۲-۱), .۱٥۰-۱۲۷

۳۲. Noval, M. & Kumar, S. (۲۰۲٤). Climate anxiety and ecological grief among youth. Nature Climate Change, ۱٤(۱), .٥۸-٤٥

۳۳. Paton, D. & Johnston, D. (۲۰۱۷). Disaster resilience: An integrated approach. Charles C Thomas Publisher.

۳٤. Peterson, R. & Ignatieff, M. (۲۰۲۲). Geopolitics of resilience: National security in the Anthropocene. International Security, ٤۷(۳), -۱٥٦ .۱۸۹

۳٥. Rahman, A. & Ahmed, S. (۲۰۲٤). Governance strategies for psychosocial resilience. World Development, ۱۳٥, .۱۱۷-۱۰٤

۳٦. Smith, J., et al. (۲۰۲۲). Individual resilience factors in environmental disasters. Journal of Traumatic Stress, ۳٥(۲), .۲٤۷-۲۳٤

37. Southwick, S.M., Bonanno, G.A., Masten, A.S., Panter-Brick, C. & Yehuda, R. (۲۰۱٤). Resilience definitions, theory, and challenges: Interdisciplinary perspectives. European Journal of Psychotraumatology, ٥(۱), .۲٥۳۳۸

38. Southwick, S.M., Bonanno, G.A., Masten, A.S., Panter-Brick, C. & Yehuda, R. (۲۰۲۳). Resilience definitions, theory, and challenges: Interdisciplinary perspectives. European Journal of Psychotraumatology, ۱٤(۱), .۲۱۸۲۸۲٦

۳۹. Sovacool, B.K. (۲۰۲۱). Who are the victims of low-carbon transitions? Towards a political ecology of climate change mitigation. Energy Research & Social Science, ۷۳, .۱۰۱۹۱٦

٤۰. Ungar, M. (۲۰۱۸). Systemic resilience: Principles and processes for a science of change in contexts of adversity. Ecology and Society, ۲۳(٤), .۳٤

٤۱. Ungar, M. (۲۰۲۱). Modeling multisystemic resilience: Connecting biological, psychological, social, and ecological adaptation in contexts of adversity. In M. Ungar (Ed.), Multisystemic resilience: Adaptation and transformation in contexts of change (pp. ۳۲-٦). Oxford University Press.

٤۲. UNDP (United Nations Development Programme). (۲۰۲۲). Human Development Report ۲۰۲۲/۲۰۲۱: Uncertain times, unsettled lives: Shaping our future in a transforming world.

٤۳. UNDRR (United Nations Office for Disaster Risk Reduction). (۲۰۲۲). Global assessment report on disaster risk reduction ۲۰۲۲: Our world at risk: Transforming governance for a resilient future.

٤٤. Wetzel, R., Kemp, S. & Helgeson, J. (۲۰۲۲). The role of trust and leadership in community resilience: Evidence from COVID- ۱۹response. Risk Analysis, ٤۲(٥), .۹۷۲-۹٥۷

٤٥. Youssef, M. & Haddad, R. (۲۰۲۳). Human security and psychosocial resilience in the Middle East. Security Dialogue, ٥٤(۱), .۸٤-٦۷

Zhang, W. & Li, X. (۲۰۲۳). Digital technologies and disaster resilience. Technological Forecasting and Social Change, ۱۸٦, .۱۳٥-۱۲۲.